

## Практична робота №9

### Тема: Рентабельність виробництва та продукції. Шляхи підвищення рентабельності виробництва

**Мета:** вивчити економічну сутність доходів та прибутку підприємства, засвоїти класифікацію доходів (валовий дохід, чистий дохід, необхідний та можливий дохід) та видів прибутку (валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності, прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток), опанувати методику формування прибутку та його розподілу на підприємстві, навчитися розраховувати показники рентабельності (загальний рівень рентабельності, рентабельність виробничих фондів, рентабельність продукції, рентабельність власного капіталу), аналізувати фактори впливу на рівень рентабельності, а також набути практичних навичок обґрунтування шляхів підвищення рентабельності виробництва та розуміння взаємозв'язку між рентабельністю, ліквідністю, платоспроможністю та фінансовою стійкістю підприємства.

**Дохід.** Виручка підприємства від реалізації продукції, послуг та виконання робіт без врахування податку на додану вартість та акцизного збору.

**Валовий дохід підприємства.** Загальна сума доходу підприємства від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, як на території України, її континентальному шельфі, виключній (морській) економічній зоні, так і за їх межами.

**Чистий дохід.** Різниця між доходами від реалізації продукції та обов'язковими платежами, що входять в ціну товару.

**Необхідний дохід.** Дохід, який дозволяє підприємству фінансувати усі заплановані поточні витрати, обов'язкові платежі та отримати цільовий прибуток.

**Можливий дохід.** Дохід, який може отримати підприємство при наявних виробничих потужностях, можливому обсязі реалізації продукції при наявній кон'юктурі ринку.

**Прибуток.** Частина виторгу, що залишається після відшкодування усіх витрат на виробничу та комерційну діяльність підприємства

**Рентабельність.** Відносний показник прибутковості, що характеризує ефективність господарської та фінансової діяльності підприємства.

**Ліквідність підприємства.** Спроможність окремих майнових цінностей швидко перетворюватися в грошові кошти без втрати своєї поточної вартості в умовах кон'юктури ринку, що склалася.

**Платоспроможність підприємства.** Спроможність підприємства своєчасно і повністю розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають з торговельних, кредитних та інших операцій грошового характеру.

**Фінансова стійкість підприємства.** Забезпеченість запасів підприємства стійкими джерелами їх формування, гарантована платоспроможність, незалежність від випадковостей ринкової кон'юктури і поведінки партнерів.

Таблиця 1

Основні формули для розв'язання задач

ПОКАЗНИК	ФОРМУЛА	УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ
1	2	3
Чистий дохід	$ЧД = ВД - \text{Відрахування}$	ВД – валовий дохід (дохід від реалізації товарів, робіт, послуг); Відрахування – податок на додану вартість (ПДВ) та акцизний збір (АЗ)
Валовий прибуток (збиток)	$ВП(З) = ЧД - \text{Собівартість}$	ЧД – чистий дохід; Собівартість – собівартість реалізації товарів, робіт, послуг
Прибуток від операційної (основної) діяльності	$П_0 = ВП - В_a - В_3 - В_{\text{ін.оп}}$	$В_a$ – адміністративні витрати; $В_3$ – витрати на збут;

		$V_{ін.оп}$ – інші операційні витрати
--	--	---------------------------------------

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	$\Pi_{звич.податком} = \Pi_о \pm D_{ін} \pm V_{ін}$	$D_{ін}$ – дохід від участі в капіталі, фінансові та ін. доходи; $V_{ін}$ – фінансові втрати, втрати від участі в капіталі, інші витрати
Прибуток від звичайної діяльності	$\Pi_{звич} = \Pi_{звич.податком} - ПП$	ПП – податок на прибуток
Чистий прибуток (збиток)	$\Pi_ч = \Pi_{звич} \pm \Pi_{надз.діял}$	$\Pi_{надз.діял}$ – прибуток підприємства від надзвичайної діяльності
Загальний рівень рентабельності підприємства	$R_{заг} = \frac{\Pi_{бал}}{C_{в.заг}}$	$\Pi_{бал}$ – балансовий прибуток; $C_{в.заг}$ – загальна виробнича собівартість
Рентабельність виробничих фондів	$R_{ф} = \frac{\Pi_{бал}}{V_{ОВФ}}$	$V_{ОВФ}$ – вартість основних виробничих фондів
Рентабельність сукупних активів	$R_{заг} = \frac{\Pi_{бал}}{C_{ак}}$	$C_{ак}$ – середня сума активів балансу
Рентабельність власного (акціонерного) капіталу	$R_{заг} = \frac{\Pi}{C_{ВК}}$	$\Pi$ – чистий прибуток; $C_{ВК}$ – сума власного капіталу
Рентабельність продукції	$R_{заг} = \frac{\Pi_{бал}}{C_{заг}}$	$C_{заг}$ – повна собівартість реалізованої продукції
Рентабельність певного виробу	$R_{од} = \frac{Ц - C}{C}$	$Ц$ та $C$ – відповідно ціна та собівартість одиниці товару

Приклади розв'язування задач

Задача 1

У першому кварталі року підприємство реалізувало 5000 виробів за ціною 80 грн за один виріб, що покрило витрати підприємства, але не дало прибутку. Загальні постійні витрати складають 70000 грн, питомі змінні витрати – 60 грн. В другому кварталі було виготовлено та реалізовано 6000 виробів. У третьому кварталі планується збільшити прибуток на 10% у порівнянні з другим. Визначте, який обсяг продукції необхідно реалізувати, щоб збільшити прибуток на 10%.

Розв'язування:

- Прибуток від операційної діяльності (реалізації продукції) у другому кварталі:

$$\Pi_о = Ц \times Q_2 - V_{змін.} \times Q_2 - V_{пост} = Q_2 \cdot (Ц - V_{змін.}) - V_{пост};$$

$$\Pi_о = Q_2 \cdot (Ц - V_{змін.}) - V_{пост} = 6000 \cdot (80 - 60) - 70000 = 50000 \text{ грн.}$$

- Приріст реалізації продукції у третьому кварталі

$$\Delta Q = \frac{\Delta \Pi}{Ц - V_{змін.}} = \frac{50000 \cdot 0,1}{80 - 60} = 250 \text{ виробів.}$$

Задача 2

Відомі наступні дані про роботу підприємства у звітному році:

- випущено продукції на суму 240000 грн. загальною собівартість 182 тис.грн;
- залишки готової продукції на складах на початок року становили 20 тис.грн, а на кінець року зменшились на 9%;
- протягом року було реалізовано продукції підсобного господарства на суму 18 тис.грн за умов собівартості 15,8 тис.грн;

- одержано грошових коштів у вигляді сплачених штрафів за порушення договірної дисципліни на суму 3,8 тис.грн;
- мали місце збитки від інших позареалізаційних операцій на суму 3,95 тис.грн; погашено проценти за банківський кредит у сумі 2,2 тис.грн;
- погашено заборгованість за енергоносії в сумі 8,3 тис.грн;
- прибуток оподатковувався за ставкою 25%.

Визначте прибуток від звичайної діяльності.

*Розв'язування:*

- Обсяг реалізованої продукції протягом року (виручка від реалізації):

$$РП = ВП(\text{виготовлена продукція}) + СП (\text{продукція, реалізована зі складу}) = 240000 + 0,09 \cdot 20000 = 240000 + 1800 = 241800 \text{ грн};$$

частка собівартості у обсязі виготовленої продукції

$$Ч_c = \frac{182000}{240000} \cdot 100\% = 75,83\%.$$

Відповідно річна собівартість реалізованої продукції за рік становить:

$$C_{рп} = 241,8 \cdot 0,758 = 183,28 \text{ тис.грн.}$$

- Прибуток від операційної діяльності підприємства:

$$П_o = РП - C_{рп} + D_{оп.ін};$$

$$П_o = 241,8 - 183,28 + (18 - 15,8) + 3,8 = 64,52 \text{ тис.грн.}$$

- Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування:

$$П_{зо} = П_o - B_{ф} - B_{ін};$$

$$П_{зо} = 64,52 - (2,2 + 8,3) - 3,95 = 50,07 \text{ тис.грн.}$$

- Прибуток від звичайної діяльності:

$$П_3 = П_{зо} - ПП;$$

$$П_3 = 50,07 - (50,07 \cdot 0,25) = 0,75 \cdot 50,07 = 37,55 \text{ тис.грн.}$$

### Задача 3

Підприємство планує випустити продукцію з характеристиками наведеними у табл. 8.2.

Таблиця 2

#### Вихідні дані

Виріб	Кількість, шт	Собівартість одиниці продукції, грн	Оптова ціна за одиницю продукції, грн
А	50	256	342
Б	20	122	184
В	12	2152	3204
Г	110	244	326

Доходи підприємства від здачі майна в оренду складуть 84 520 грн, доходи, отримані від реалізації цінних паперів – 15880 грн, сума податку на прибуток – 4660 грн. Відрахування від прибутку в резервний фонд 10%, у фонд споживання – 60%, а у фонд накопичення – 30%.

Визначити чистий прибуток підприємства і розподілити його.

*Розв'язування:*

Загальна собівартість продукції

$$C_{рп} = 50 \cdot 256 + 20 \cdot 122 + 12 \cdot 2152 + 110 \cdot 244 = 12800 + 2440 + 25824 + 26840 = 67904 \text{ грн,}$$

а виручка від реалізації

$$РП = 50 \cdot 342 + 20 \cdot 184 + 12 \cdot 3204 + 110 \cdot 326 = 17100 + 3680 + 38448 + 35860 = 95088 \text{ грн.}$$

Прибуток від операційної діяльності

$$П_o = 95088 - 67904 + 84520 = 109704 \text{ грн.}$$

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування

$$П_{зо} = 109704 + 15880 = 125584 \text{ грн.}$$

Прибуток від звичайної діяльності

$$\Pi_3 = 125584 - 4660 = 120924 \text{ грн.}$$

Прибуток підприємства розподілятиметься наступним чином:

– внесок до резервного фонду

$$РФ = 0,1 \cdot 120924 = 12092,4 \text{ грн.};$$

– внесок до фонду споживання

$$ФС = 0,6 \cdot 120924 = 72554,4 \text{ грн.};$$

– внесок до фонду накопичення

$$ФН = 0,3 \cdot 120924 = 36277,2 \text{ грн.}$$

#### Задача 4

У звітному періоді підприємство виробило 500 виробів С, з яких 57% найвищої категорії якості. Планом передбачено збільшити випуск продукції найвищої якості до 80% у загальному обсязі виробництва виробу С. Ціна виробленої категорії 1500 грн., найвищої категорії – 1800 грн. Умовно-змінні витрати для виробів найвищої категорії – 1450 грн/од, а умовно-постійні витрати – 25000 грн. Визначити суму прибутку за рахунок додаткової реалізації продукції найвищої категорії.

*Розв'язування:*

Обсяги виробництва продукції найвищої якості:

– у звітному році

$$Q_1 = 500 \cdot 0,57 = 285 \text{ виробів.};$$

– у плановому році

$$Q_2 = 500 \cdot 0,8 = 400 \text{ виробів.}$$

Виручка від реалізації продукції:

– у звітному році

$$РП_1 = 1880 \cdot 285 = 513 \text{ тис.грн.};$$

– у плановому році

$$РП_2 = 1880 \cdot 400 = 752 \text{ тис.грн.};$$

Витрати підприємства:

– у звітному році

$$В_1 = 1450 \cdot 285 + 25000 = 438250 \text{ грн.};$$

– у плановому році:

$$В_2 = 1450 \cdot 400 + 25000 = 605 \text{ тис.грн.};$$

Операційний прибуток становитиме:

– у звітному році

$$\Pi_1 = 513000 - 438250 = 74750 \text{ грн.};$$

– у плановому році:

$$\Pi_2 = 752 - 605 = 147 \text{ тис.грн.};$$

Отже, прибуток підприємства внаслідок зростання виробництва та реалізації продукції найвищої якості зросте у два рази.

#### Задача 5

Розрахувати показники рентабельності за даними табл. 8.3.

Таблиця 3.

#### Вихідні дані

Виріб	Річний обсяг реалізації, т	Повна собівартість виробу, грн.	Відпускна ціна, грн.	Вага виробу, кг
А	70	0,63	0,75	0,9
Б	62	0,49	0,55	1,0
В	35	0,43	0,50	0,5
Г	10	0,23	0,30	0,2

Середньорічна вартість основних фондів 145 тис.грн, оборотних коштів 20,5 тис.грн.

*Розв'язування:*

Рентабельність окремих виробів:

– виробу А

$$P_A = \frac{0,75 - 0,63}{0,63} \cdot 100\% = 19,04\%;$$

– виробу Б

$$P_B = \frac{0,55 - 0,49}{0,49} \cdot 100\% = 12,24\%;$$

– виробу В

$$P_V = \frac{0,50 - 0,43}{0,43} \cdot 100\% = 16,28\%;$$

– виробу Г

$$P_\Gamma = \frac{0,30 - 0,23}{0,23} \cdot 100\% = 30,43\% .$$

Для визначення загального рівня рентабельності підприємства розраховуємо собівартість виробництва продукції та прибуток від операційної діяльності:

– виручка від реалізації

$$VP = 0,75 \cdot (7000/0,9) + 0,55 \cdot 6200 + 0,5 \cdot (3500/0,5) + 0,3 \cdot (10000/0,2) = 1424333,33 \text{ грн};$$

– собівартість виробництва продукції

$$C_B = 0,63 \cdot (7000/0,9) + 0,49 \cdot 6200 + 0,43 \cdot (3500/0,5) + 0,23 \cdot (10000/0,2) = 120980 \text{ грн};$$

– прибуток від операційної діяльності

$$\Pi_0 = 1424333,3 - 120980 = 21453,33 \text{ грн.}$$

Відповідно загальний рівень рентабельності

$$P = \frac{21453,33}{120980} \cdot 100\% = 17,73\% .$$

Рентабельність активів становитиме:

$$P = \frac{\Pi_3}{\text{ОФ} + \text{ОЗ}} \cdot 100\% ,$$

тобто

$$P = \frac{21453,33}{145000 + 20500} \cdot 100\% = 12,96\% .$$

#### Задача 6

Підприємство спеціалізується на виробництві виробів А. Визначити рівень рентабельності виробництва, якщо план випуску готових виробів – 7200 шт, повна собівартість виробу 86 грн, гуртова ціна – 110 грн, а середньорічна вартість виробничих фондів 1650 тис.грн. Прибуток підприємства оподатковується за ставкою 25%.

*Розв'язування:*

Операційний прибуток до оподаткування

$$\Pi_0 = 7200 \cdot (110 - 86) = 172,8 \text{ тис.грн.}$$

В аналізованому випадку операційний прибуток дорівнює звичайному прибутку

$$\Pi_3 = 0,75 \cdot 172,8 = 129,6 \text{ тис.грн.}$$

Відповідно рентабельність виробничих фондів підприємства

$$P = \frac{129,6}{1650} \cdot 100\% = 7,85\% .$$

#### Задача 7

Порівняйте рентабельність продукції за три квартали на підставі наступних даних поданих у табл.

4.

## Вихідні дані

Показник	Одиниця виміру	Квартал		
		I	II	III
Кількість виробів	шт	1500	2000	1800
Ціна одного виробу	тис.грн	60	60	60
Собівартість одного виробу	тис.грн	50	52	48

*Розв'язування:*

Виручка від реалізації продукції поквартально:

- $ВР_1 = 60 \cdot 1500 = 90$  млн.грн;
- $ВР_2 = 60 \cdot 2000 = 120$  млн.грн;
- $ВР_3 = 60 \cdot 1800 = 108$  млн.грн.

Собівартість продукції:

- $С_1 = 50 \cdot 1500 = 75$  млн.грн.;
- $С_2 = 52 \cdot 2000 = 104$  млн.грн;
- $С_3 = 48 \cdot 1800 = 86,4$  млн.грн.

Прибуток від операційної діяльності:

- $П_{01} = 90 - 75 = 15$  млн.грн;
- $П_{02} = 120 - 104 = 16$  млн.грн;
- $П_{03} = 108 - 86,4 = 21,6$  млн.грн.

Відповідно рентабельність продукції:

- $Р_I = \frac{15}{75} \cdot 100\% = 20\%$  ;
- $Р_{II} = \frac{16}{104} \cdot 100\% = 15,4\%$  ;
- $Р_{III} = \frac{21,6}{86,4} \cdot 100\% = 25\%$  .

Отже, найвища рентабельність продукції була у третьому кварталі.

*Типові практичні задачі*

*Задача 1.* Підприємство розширило обсяг випуску продукції та її якість. Визначити загальний приріст прибутку (витрати підприємства не змінюються), у тому числі внаслідок підвищення якості продукції (зростання ціни) та збільшення обсягів виробництва. Підприємство реалізувало у базовому періоді 20 тис.од продукції за ціною 30 грн, у звітному році – на 25% більше за ціною 45 грн.

*Задача 2.* Підприємство планує випустити продукцію з характеристиками наведеними у табл. 5.

Таблиця 5.

## Вихідні дані

Виріб	Кількість, шт	Собівартість одиниці продукції, грн	Оптова ціна за одиницю продукції, грн
А	67	256	342
Б	35	122	184
В	25	2152	3204
Г	176	244	326

Доходи підприємства від задачі майна в оренду складуть 105 000 грн, доходи, отримані від реалізації цінних паперів – 19000 грн. Ставка податку на прибуток – 25%. Відрахування від прибутку в резервний фонд 25%, у фонд споживання – 50%, а у фонд накопичення – 25%.

Визначити чистий прибуток підприємства і розподілити його.

**Задача 3.** У звітному періоді підприємство виробило 1500 виробів С, з яких 61% найвищої категорії якості. Планом передбачено збільшити випуск продукції найвищої якості до 90% у загальному обсязі виробництва виробу С. Ціна виробленої категорії 1600 грн, найвищої категорії – 2000 грн, умовно-змінні витрати для виробів найвищої категорії – 1630 грн/од, а умовно-постійні витрати – 31000грн. Визначити суму прибутку за рахунок додаткової реалізації продукції найвищої категорії.

**Задача 4.** Порівняйте рентабельність продукції за три квартали на підставі наступних даних табл. 6.

Таблиця 6

Вихідні дані

Показник	Одиниця виміру	Квартал		
		I	II	III
Кількість виробів	шт	2100	1600	2500
Ціна одного виробу	тис.грн	60	70	65
Собівартість одного виробу	тис.грн	50	52	48

**Задача 5.** Відомі наступні дані про роботу підприємства у звітному році:

- випущено продукції на суму 300000 грн загальною собівартістю 215000 тис.грн;
- залишки готової продукції на складах на початок року становили 13 тис.грн, а на кінець року зменшились на 5%;
- протягом року було реалізовано продукції підсобного господарства на суму 21 тис.грн. за умов собівартості 18,1 тис.грн;
- одержано грошових коштів у вигляді сплачених штрафів за порушення договірної дисципліни на суму 7,9 тис.грн;
- мали місце збитки від інших позареалізаційних операцій на суму 5 тис.грн; погашено проценти за банківський кредит у сумі 3,1 тис.грн;
- прибуток оподатковувався за ставкою 25%.

Визначте прибуток від звичайної діяльності.

**Задача 6.** У першому кварталі року підприємство реалізувало 10000 виробів за ціною 160 грн за один виріб, що покрило витрати підприємства, але не дало прибутку. Загальні постійні витрати складають 150000 грн, питомі змінні витрати – 95 грн. В другому кварталі було виготовлено та реалізовано 12000 виробів. У третьому кварталі планується збільшити прибуток на 15% у порівнянні з другим. Визначте, який обсяг продукції необхідно реалізувати, щоб збільшити прибуток на 15%.

**Задача 7.** Підприємство спеціалізується на виробництві виробів А. Визначити рівень рентабельності виробництва, якщо план випуску готових виробів – 11000 шт, повна собівартість виробу 120 грн, гуртова ціна – 165 грн, середньорічна вартість виробничих фондів 2340 тис.грн. Прибуток підприємства оподатковується за ставкою 25%.

Розрахувати показники рентабельності за наступними даними табл. 8.7. Середньорічна вартість основних фондів 231 тис.грн, оборотних коштів 33,7 тис.грн.

Таблиця 7

Вихідні дані

Виріб	Річний обсяг реалізації, т	Повна собівартість виробу, грн	Відпускна ціна, грн	Вага виробу, кг
А	45	0,63	0,8	0,9
Б	88	0,49	0,55	1,0
В	35	0,63	0,85	0,5
Г	22	0,23	0,30	0,2

### **Контрольні запитання**

1. Дайте визначення доходу підприємства. Що він включає?
2. Що таке валовий дохід підприємства? Які види діяльності формують валовий дохід?
3. Поясніть поняття чистого доходу. Як він розраховується?
4. У чому полягає різниця між валовим та чистим доходом?
5. Що таке необхідний дохід підприємства? Для чого він визначається?
6. Дайте визначення можливого доходу. Від чого він залежить?
7. Що таке прибуток підприємства? Яка його економічна сутність?
8. Які функції виконує прибуток у діяльності підприємства?
9. Чому прибуток вважається основним показником ефективності діяльності підприємства?